

Модуль 4. Академічна доброчесність

Тема 1. Академічна доброчесність

Академічна доброчесність (англ. *Academic integrity*) — це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Чинний в Україні з 28 вересня 2017 року Закон «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Стаття 42)^[1] і Закон «Про вищу освіту»^[2] в редакції від 28 вересня 2017 року, окремо визначають зміст поняття доброчесності в академічній площині.

Згідно з пунктом 4 статті 42 Закону України «Про освіту» порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат — оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- самоплагіат — оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- фабрикація — вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація — свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування — виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман — надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво — надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання — свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

Згідно з пунктом 3¹ статті 58 Закону України «Про вищу освіту» науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники закладу вищої освіти зобов'язані дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти. Зі свого боку, особи, які навчаються у закладах вищої освіти зобов'язані виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), дотримуючись академічної доброчесності, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання (пункт 3 статті 63 Закону України «Про вищу освіту»)

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД УСІХ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

“Академічна доброчесність є способом змінити цей світ. Але спочатку змініть університет, а вже потім – світ” – Юнгсуп Кім, учасник Конференції Міжнародного центру академічної доброчесності. Дійсно, для того, щоб настали глобальні зміни, щоб змінити будь-яку систему, завжди варто розпочинати насамперед із себе й виховувати порядного громадянина та справедливу людину в собі та у своєму середовищі.

Академічна доброчесність починається із доброчесної поведінки кожного: учнів, батьків, вчителя, директора, працівників органів управління освітою. Але, на жаль, як показують дослідження й наші спостереження, далеко не всі учасники освітнього процесу та освітні управлінці знайомі з поняттям академічної доброчесності. Чимало батьків та навіть учителів вважають, що академічна доброчесність стосується лише закладів вищої освіти і науки.

Тож сьогодні підготували публікацію про те, що таке академічна доброчесність, чому це поняття стосується не лише університетів, а й шкіл, які проблеми з академічною доброчесністю спостерігаємо у школі, і яка відповідальність за академічно недоброчесну поведінку.

ЩО ТАКЕ АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Міжнародний центр академічної доброчесності визначає академічну доброчесність як дотримання п'яти фундаментальних цінностей: чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та відваги до дій. Оскільки замало лише вірити у фундаментальні цінності. Їх потрібно відстоювати, навіть зіткнувшись із тиском з боку інших чи відмінними поглядами. А це вимагає цілеспрямованості, відданості та відваги.

Але ці ознаки прийнятні не лише для вищої академічної спільноти, а й для спільноти учасників освітнього процесу закладів загальної середньої освіти та освітніх управлінців.

Стаття 42 Закону України “Про освіту” визначає академічну доброчесність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- академічний плагіат (оприлюднення чийось результатів дослідження як власних або тексту без вказання авторства);
- самоплагіат (опублікування власних раніше опублікованих наукових результатів як нових);
- фабрикація (вигадування даних чи фактів);
- фальсифікація (відома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень);
- списування;
- обман;
- хабарництво;
- необ'єктивне оцінювання;
- допомога учням під час оцінювання їх навчальних результатів чи створення перешкод під час оцінювання;
- вплив на працівника, щоб він здійснив необ'єктивне оцінювання (частина 4 статті 42 Закону України “Про освіту”).

ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАГАЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ

Вперше поняття “академічна доброчесність” було визначено у новому Законі України “Про освіту” у 2017 році. Але, за результатами звіту аналітичного центру CEDOS за 2019 рік, фокусовані групові інтерв'ю з вчителями та батьками учнів 9-11 класів продемонстрували, що багато з них не знали поняття “академічна доброчесність”. А з тих, хто знав, більшість педагогів вважали, що академічна доброчесність більше стосується вищої освіти, зокрема, викладачів в університетах, написання академічних робіт та здобуття наукових ступенів. А більшість батьків стверджували, що про академічну доброчесність у шкільному навчанні говорити недоречно.

Прийнятий у 2020 році Закон України “Про повну загальну середню освіту” чітко визначає, що кожен учасник освітнього процесу зобов'язаний дотримуватися академічної доброчесності (частина 1 статті 43 вказаного Закону) й додає до списку можливих видів недоброчесності у школах наступні:

- надання допомоги учням під час проходження ними підсумкового оцінювання, ДПА, ЗНО, не передбаченої умовами та/або процедурами їх проходження;
- використання учнем під час контрольних заходів непередбачених допоміжних матеріалів та/або технічних засобів;
- проходження процедури оцінювання результатів навчання замість інших осіб;
- необ'єктивне оцінювання компетентностей педагогічних працівників під час атестації чи сертифікації (частина 4 статті 43 Закону).

Проте неодноразово ми отримуємо звернення від батьків, які вважають, що вчителі необ'єктивно оцінюють їхніх дітей, занижуючи оцінки. Надходять скарги і від педагогів щодо тиску батьків, адміністрації шкіл, аби вчителі завищували оцінки окремим учням. Особливо такі звернення ми отримували на початку дистанційного навчання, коли ще не було достатнього розуміння, як оцінювати учнів на дистанційному навчанні. Також вчителі скаржаться на несамостійне виконання робіт учнями, завантаження їх з Інтернету.

Іноді саме батьки підштовхують дитину до недоброчесної поведінки, купуючи їй книжку готових домашніх завдань, виконуючи замість дитини поробки або інші завдання. Таким чином дитина зникає, що будь-яке завдання можна виконати не самостійно, порушує авторські права та знецінює роботу тих, хто працює самостійно.

Серед педагогічних працівників академічна недоброчесність проявляється, коли вони використовують готові розробки уроків без посилання на авторство. Також поширена проблема, коли педагоги під час

підвищення кваліфікації замість того, щоб самостійно пройти програму підвищення кваліфікації платять, аби інші люди виконали це за них.

Ми у Службі освітнього омбудсмена, на жаль, також стикаємося з цією проблемою. Переглядаючи деякі сайти управлінь освіти та шкіл, знаходимо дослівні публікації та авторські ілюстрації Служби без посилання на наше авторство або вказування першоджерела: чи то через необізнаність авторів, чи то через недоброчесне ставлення до праці інших.

Подібні випадки ми зустрічаємо й у медіа. До речі, деякі непрофесійні та безвідповідальні медіа дозволяють собі ставити до наших публікацій свої заголовки, які геть спотворюють зміст написаного та позицію освітнього омбудсмена.

Ми тільки підтримуємо розповсюдження та цитування наших публікацій на сайтах закладів освіти, управлінь освіти й інших місцевих органів влади, у соціальних мережах та медіа: саме для того вони і створені.

Це – вкрай необхідна робота заради правопросвітництва та захисту прав в освіті.

Але ми наполягаємо, що треба робити це без порушення авторських прав: **тобто на початку вашої публікації має бути текст такого змісту: “На офіційній сторінці у соціальних мережах / сайті освітнього омбудсмена оприлюднено <назва нашої публікації>” – і відразу після цього пряме посилання на нашу публікацію** на сайті або офіційній Фейсбук-сторінці, залежно від того, де саме було опубліковано матеріал.

Адже коли вищі освітні управлінці самі демонструють недоброчесну поведінку – який приклад вони показують керівникам закладів освіти та педагогічним працівникам? І водночас коли особи, відповідальні за шкільний сайт, порушують авторські права – який приклад вони демонструють здобувачам освіти?

ЯКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА АКАДЕМІЧНУ НЕДОБРОЧЕСНІСТЬ

Законами України “Про освіту” та “Про повну загальну середню освіту” для педагогічних працівників визначається відповідальність за академічно недоброчесну поведінку. Крім того, на основі нового Закону України “Про повну загальну середню освіту” у 2020 році багато шкіл розробили власні Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу. Це дозволило багатьом педагогам та учням дізнатися про таке явище, його види і форми покарання.

Яка відповідальність вчителя

Рішення про те, порушив педагог академічну доброчесність чи ні, й те, який вид академічної відповідальності застосувати до педагога, приймає педагогічна рада. На педраді має бути присутнім і сам педагогічний працівник та/або його законний представник.

Якщо у школі підтвердили факт порушення академічної доброчесності вчителем, такий вчитель:

- не може залучатися до заходів забезпечення і підвищення якості освіти, учнівських олімпіад та інших змагань;
- не допускається до позачергової атестації;
- не може отримувати премії, інші заохочувальні виплати, нагороди протягом одного року;
- може бути позбавлений педагогічного звання.

Те, порушував педагогічний працівник академічну доброчесність, чи ні, враховується також, коли вирішується питання, притягувати педагогічного працівника до дисциплінарної відповідальності, чи ні, а також під час конкурсного відбору на посаду керівника закладу освіти (стаття 43 Закону України “Про повну загальну середню освіту”).

Види академічної відповідальності, що можуть застосовуватися до учнів та педагогічних працівників, повинні відповідати вчиненим порушенням. За одне порушення може бути застосовано лише один із видів академічної відповідальності.

Але про такі випадки покарання за академічну недоброчесність педагога мені поки що невідомо.

Яка відповідальність учня

За порушення академічної доброчесності педагогічний працівник може робити учню зауваження. Нині – це найпоширеніший вид відповідальності, який застосовують до учня. Також учень може повторно проходити підсумкове оцінювання, ДПА, відповідний освітній компонент освітньої програми, позбавлятися академічної стипендії, призових місць на учнівських змаганнях, турнірах, олімпіадах, конкурсах (частина 7, статті 43 Закону України “Про повну загальну середню освіту”).

Рішення про академічну відповідальність учнів приймає педагогічний працівник, який виявив порушення академічної доброчесності, або педагогічна рада закладу освіти відповідно до положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти.

Рішення про позбавлення учня недоброчесно отриманих академічної стипендії, призових місць на учнівських змаганнях, турнірах, олімпіадах, конкурсах приймає той орган (посадова особа), який їх присвоїв.

Варто звернути увагу, що за одне порушення може бути застосовано лише один із видів академічної відповідальності.

Рішення про притягнення до академічної відповідальності може оскаржуватися у порядку, визначеному положенням про внутрішню систему забезпечення якості освіти закладу освіти.

ЩО РОБИТИ, ЩОБ ПОДОЛАТИ АКАДЕМІЧНУ НЕДОБРОЧЕСНІСТЬ У ШКОЛІ

Першим кроком має бути проведення просвітницької діяльності у школах та серед освітніх управлінців. Учням, вчителям, керівникам шкіл та управлінцям освітою необхідно розповісти про існування такого явища, його види та відповідальність. Оскільки саме учні – те покоління, яке згодом формуватиме майбутнє нашої країни, – саме в них насамперед потрібно закладати цінності доброчесної поведінки.

Із просвітницькою метою про академічну доброчесність у школах вже було зроблено чимало. У 2017-2019 роках для шкіл діяв «Проект формування академічної доброчесності у школі» (SAISS), який здійснювався «Американськими Радами з міжнародної освіти: ACTR/ACCELS» (Американськими Радами) через партнерство з Посольством США в Україні та Міністерством освіти і науки України. Цей проєкт сприяв практичній реалізації статті 42 Закону України «Про освіту» і співпрацював із різними шкільними аудиторіями – вчителями, учнями, адміністраторами шкіл, батьками, освітніми управлінцями, формуючи в них чітке уявлення про основи академічної доброчесності та нової шкільної культури.

Розроблено курси та програми для підвищення кваліфікації з питань академічної доброчесності. Зокрема, для вчителів старших класів розроблено онлайн-курс “Академічна доброчесність”, серед експертів якого й освітній омбудсмен.

Також нещодавно Служба освітнього омбудсмена спільно з проєктом USAID «Взаємодія» розробили безоплатну програму підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти “Рівні можливості в освіті: через прикладні інструменти до запобігання корупції”. Ця програма розрахована на керівників закладів загальної середньої освіти (директорів, завучів) та вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін. Мета програми – підвищення методичного та практичного рівнів педагогічних працівників та керівників закладів загальної середньої освіти щодо формування нетерпимості та негативного ставлення до корупції у молоді, ознайомлення з правами учасників освітнього процесу і способами їх захисту, формування особистих навичок щодо здійснення освітньої діяльності на принципах академічної доброчесності.

Питанню дотримання академічної доброчесності приділена суттєва увага і в “Методичних рекомендаціях з питань формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладах загальної середньої освіти”, які затверджені наказом МОН №1460 від 30 листопада 2020 року.

Також про те, як забезпечити академічну доброчесність у закладах загальної середньої освіти, можна прочитати в “Абетці для директора”, одним з авторів якої є освітній омбудсмен Сергій Горбачов.

Але найважливіше те, що про академічну доброчесність важливо не просто говорити, а й учитися жити доброчесно на практиці та виховувати в собі сміливість відстоювати своє право на справедливе доброчесне освітнє середовище.

ПРИНЦИПИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Академічна доброчесність базується на згоді усіх учасників академічного процесу дотримуватися правил та виконувати покладені на них обов'язки. На жаль, непорозуміння між викладачами та здобувачами вищої освіти часто призводять до взаємної неприязні.

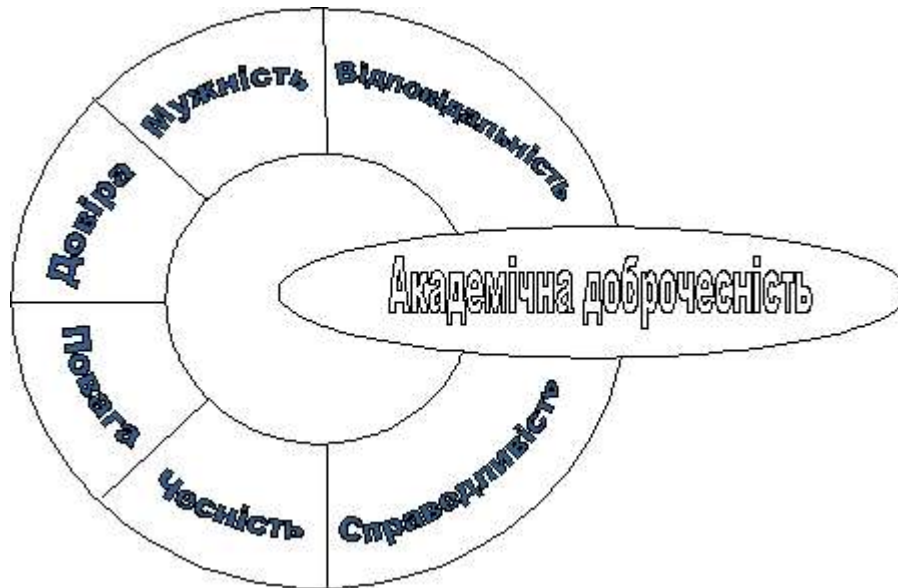
Доброчесність є необхідною й важливою складовою будь-якого істинного досвіду освіти – доброчесність з боку як викладача, так і здобувача вищої освіти.

Якщо взяти прості приклади:

- чи хотіли б ви, щоб вас оперував лікар, який списував і нечесно здобував оцінки в медичному університеті;

- чи почувалися б ви впевнено й комфортно на мосту, спроектованому інженером, який списував і нечесно здобував оцінки в технічному університеті;
- чи довірили б ви складання вашої податкової звітності бухгалтеру, який на іспиті списував відповіді у свого сусіда?

Якщо ми не виявлятимемо доброчесності в малих речах, якщо для нас буде можливим виправдовувати плагіат, або списування, або “халатно” виконану роботу, то як ми зможемо утримуватися від такого ставлення у сферах, які насправді мають для нас значення, тоді, коли ціна питання – це гроші, або можливість підвищення чи просування, або наш авторитет в очах інших людей?

Міжнародний центр академічної доброчесності при Ратлендському інституті етики, Університет Клемсон в Південній Кароліні, розробив документ “Фундаментальні цінності академічної доброчесності” (Fishman 2012). За цим підходом, академічна доброчесність – це відданість академічної спільноти, навіть перед лицем труднощів, шести фундаментальним цінностям: чесності, довірі, справедливості, пови́зі, відповідальності й мужності.

- Чесність
Академічні спільноти доброчесності просувають пошук істини й знання через інтелектуальну та особисту чесність у процесі навчання, викладання, наукових досліджень і надання сервісів по дорученню адміністрації
- Довіра
Академічні спільноти доброчесності стимулюють і покладаються на клімат взаємної довіри. Клімат довіри заохочує і підтримує вільний обмін ідеями, який у свою чергу дає можливість науковим пошукам реалізуватися найповнішою мірою

Справедливість	Академічні спільноти доброчесності встановлюють чіткі й прозорі очікування, стандарти для підтримання справедливості у стосунках між здобувачами вищої освіти, викладачами та адміністративним персоналом
Повага	Академічні спільноти доброчесності цінують інтерактивну, кооперативну та партисипативну природу навчання і пізнання. Вони поважають та вважають за належне розмаїття думок та ідей
Відповідальність	Академічні спільноти доброчесності покладаються на принципи особистої відповідальності, що підсилюється готовністю окремих осіб і груп подавати приклад відповідальної поведінки. Підтримують взаємно узгоджені стандарти, а також вживають належних заходів у випадку їхнього недотримання
Мужність	Для розбудови й підтримання академічних спільнот доброчесності потрібно більше, ніж просто вірити в фундаментальні цінності. Трансформація цінностей від розмов про них до відповідних дій, їхнє відстоювання в умовах тиску і труднощів потребує рішучості, цілеспрямованості і мужності

Академічній доброчесності протиставляється категорія академічної недоброчесності (*academic misconduct, dishonesty*), основні прояви якої знаходимо у таких видах діяльності:

- **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;
- **самоплагіат** – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;
- **фабрикація** – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- **фальсифікація** – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- **списування** – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема, під час оцінювання результатів навчання;
- **обман** – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- **необ'єктивне оцінювання** – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів вищої освіти;
- **хибне співавторство** – внесення до списку авторів наукової чи навчально-методичної праці осіб, які не брали участь у створенні продукту.

Кодекс академічної доброчесності **Полтавської державної аграрної академії** розроблено відповідно до міжнародних договорів, Конституції України, законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову та науково-технічну діяльність” та іншого законодавства України, Статуту та внутрішніх нормативно-правових актів Академії та з урахуванням досвіду і зразків провідних українських і закордонних закладів освіти.

Наукові, науково-педагогічні, педагогічні працівники, співробітники, здобувачі вищої освіти та інші особи, що беруть участь в освітньому процесі в Полтавській державній аграрній академії, зобов’язуються дотримуватися правил і норм, спираючись на **принципи**:

- 1) законності та верховенства права;
- 2) свободи та людської гідності;
- 3) патріотизму та служіння українському народові;
- 4) професіоналізму та компетентності;
- 5) чесності і порядності;
- 6) справедливості та толерантності;
- 7) партнерства і взаємодопомоги;
- 8) поваги та взаємної довіри;
- 9) відкритості і прозорості;
- 10) колегіальності та демократичності;
- 11) самовдосконалення і саморозвитку;
- 12) персональної відповідальності та роботи на результат;
- 13) формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення;
- 14) формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками;
- 15) формування громадянської культури;
- 16) нетерпимості щодо недотримання правил і норм Кодексу академічної доброчесності.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Для здобувачів вищої освіти та інших осіб, що беруть участь в освітньому процесі є **гідним:**

1. Поважати честь і гідність інших осіб, навіть, якщо їх погляди відрізняються від ваших.
2. Відповідально ставитись до своїх обов'язків, вчасно та добросовісно виконувати завдання, передбачені навчальними планами.
3. Активно займатись самостійною роботою, використовуючи методичні посібники, рекомендації викладачів, додатково опрацьовуючи нову літературу, використовуючи всі можливості для отримання необхідних знань.
4. Ефективно розподіляти час на пошук і вивчення матеріалів, необхідних для отримання якісної освіти.
- 5 Чесно та відповідально готуватись до поточного, підсумкового контролю, атестації докладаючи зусиль до своєчасного виконання всіх завдань.
6. Використовувати в освітній або дослідницькій діяльності лише перевірені та достовірні джерела інформації та посилатися на них.
7. Подавати на оцінювання лише самостійно виконану роботу, що не є запозиченою або переробленою з іншої, виконаної третіми особами.
8. У разі виникнення труднощів під час виконання навчальних чи дослідницьких завдань звертатись до інших за допомогою, яка є у межах прийнятного тощо.